

Utrikesutskottets betänkande

1976/77: 10

med anledning av motion om förbud mot svenska investeringar i Sydafrika, m. m.

Motionen

I motionen 1975/76:1134 av herr Hermansson m. fl. (vpk) har föreslagits

1. att riksdagen hos regeringen hemställer om lagförslag innebärande förbud mot svenska investeringar i Sydafrika så länge rasförtrycket består.
2. att riksdagen skarpt fördömer svenska företags investeringar i och förbindelser med Sydafrika och kräver att de skyndsamt avvecklar dessa.

Ett tredje yrkande i samma motion, om anslag till African National Congress (ANC) i Sydafrika, har behandlats och avslagits av riksdagen i samband med dess ställningstagande till biståndsanslagen för innevarande budgetår (se UU 1975/76:14).

I motionen erinras om Världskyrkorådets uppmaning till medlemskyrkorna att delta i kampanjer för tillbakadragande av alla utländska investeringar i Sydafrika och om uttalanden i samma riktning från LO, TCO och de färgades organisationer i Sydafrika. Sveriges uttalade avsky för apartheidssystemet blir till intet förpliktigande när man låter svenskt kapital strömma in i Sydafrika, heter det i motionen, varför förbud måste införas mot kapitalexport till länder med rasistisk och fascistisk regim.

Frågans tidigare behandling i riksdagen m. m.

Yrkanden likalydande med de nu aktuella behandlades även av 1975 års riksdag.

Utskottet erinrade då (UU 1975:9) bl. a. om att Sverige inom FN sedan länge förordat att ett internationellt ingripande bör ske mot Sydafrika för de systematiska brott mot mänskliga rättigheter som den sydafrikanska rasåtskillnadspolitikens innebär och vid flera tillfällen i FN förordat att sanktioner mot Sydafrika på nytt aktivt övervägs.

I nämnda betänkande hette det fortsättningsvis bl. a.:

Från svensk sida har understrukits behovet av en samfällid världsomfattande aktion i detta syfte. Försök att insätta sanktioner som saknar stöd av en eller flera av Sydafrikas huvudsakliga handelspartners skulle bli ineffektiva. De skulle kunna inleda Sydafrika i tron att landet utan påföljd kan fortsätta sin raspolitik. FN:s prestige skulle i så fall kunna ta allvarlig skada.

Av dessa synpunkter, som utskottet delar, följer bl. a. att ensidiga svenska åtgärder mot Sydafrika skulle vara verkningslösa. Dessutom kan ensidiga sanktioner mot en annan stat, utan stöd i ett sanktionsbeslut av FN:s sä-

kerhetsråd, vara oförenliga med internationella överenskommelser, t. ex. GATT-avtalet, varav Sverige är bundet.

Att regeringen intar en negativ hållning mot svenska företagsinvesteringar i Sydafrika har framgått av officiella svenska uttalanden i olika sammanhang. Bl. a. har den svenska legationen i Pretoria anmodats att icke ge svenska investerare annat bistånd än den hjälp av allmän art som normalt tillkommer varje svensk medborgare. Legationen skall sålunda icke genom sina åtgärder kunna ge intryck av att man på officiellt håll stödjer investeringar i Sydafrika.

Utskottet delar den negativa synen på svenska investeringar i Sydafrika som kan uppfattas som ett stöd till landets rasåtskillnadspolitik.

Motionsyrkandena i fråga avslogs av riksdagen.

I riksdagens utrikesdebatt den 31 mars i år framhölls i regeringsdeklarationen bl. a. att läget i Sydafrika var sådant att det motiverade ekonomiska sanktioner men att det tyvärr inte gått att vinna gehör för dessa tankar hos landets viktigaste handelspartners och att de därför tills vidare saknade utsikter att förverkligas. Regeringen riktade en ny uppmaning till svenska företag att avstå från investeringar i Sydafrika.

Under förra riksmötet väcktes en motion (1975/76:391) om sådana ändringar i den svenska valutalagen att investeringar omöjliggörs i bl. a. stater som har fascistisk eller rasistisk regim. Denna motion, som under våren 1976 behandlades i finansutskottet (FiU 1975/76:36), avslogs av riksdagen under hänvisning till den uppfattning som Sverige traditionellt har hävdat när det gäller deltagande i internationella ekonomiska sanktioner mot visst land eller vissa länder och som förutsätter beslut av FN:s säkerhetsråd om sådana sanktioner. Likartade motioner behandlades på motsvarande sätt av 1974 och 1975 års riksdagar.

Mot bakgrund av den påtagliga skärpning som under året inträtt i den sydafrikanska situationen till följd av händelser innan- och utanför Sydafrikas gränser ägnade de nordiska utrikesministrarna vid sitt möte i Köpenhamn den 19–20 augusti läget i södra Afrika stor uppmärksamhet. Man enades därvid bl. a. om att utnyttja alla tillfällen för att verka för en effektiv sanktionspolitik mot Sydafrika inom FN:s ram.

I ett framträdande i FN:s generalförsamlings allmänna debatt gjorde utrikesminister Karin Söder den 13 oktober i år bl. a. följande uttalanden om situationen i Sydafrika och behovet av sanktionsåtgärder för att avlägsna det hot mot freden som läget där innebär:

Den situation som skapats i södra Afrika har av Sverige och många andra stater karakteriserats som ett hot mot freden, vilket innebär att vi anser det riktigt att, om ej godtagbara resultat uppnås genom förhandlingar, säkerhetsrådet tillgriper sanktioner för att avlägsna hotet. I första hand har vi föreslagit att den rekommendation som säkerhetsrådet redan antagit av innebörd att alla vapensändningar till Sydafrika bör upphöra skall omvandlas till ett bindande beslut. Därmed skulle hela världssamfundets fördömande av Sydafrikas politik komma till ett verksamt uttryck. Sverige skulle vidare vara berett att stödja realistiska förslag om ytterligare åtgärder, däribland ett förbud mot utländska nyinvesteringar i Sydafrika och Namibia.

Utrikesministerns uttalanden om Sydafrika följdes i slutet av oktober upp genom ett längre inlägg av den svenska FN-ambassadören i generalförsamlingens speciella apartheiddebatt. Denne framhöll bl. a. att den svenska regeringen avråder från nyinvesteringar i Sydafrika och att Sverige skulle vara berett att stödja ett säkerhetsrådsbeslut om att förbjuda nya utländska investeringar i Sydafrika och Namibia. Han erinrade vidare om det medansvar som de utländska företagen i Sydafrika har för det sätt på vilket den icke-vita arbetskraften där utnyttjas och betonade även den viktiga roll som fackföreningsrörelsen i i-länderna kan spela när det gäller påverkan på moderbolagens uppträdande i dessa frågor.

I början av november framlade Sverige tillsammans med de övriga nordiska länderna samt ett antal afrikanska och alliansfria stater ett resolutionsförslag för FN-församlingen om åtgärder som syftar till att åstadkomma ett stopp för utländska nyinvesteringar i Sydafrika. I förslaget konstaterades bl. a. att ökade utländska investeringar stöder och uppmuntrar den sydafrikanska rasåtskillnadspolitiken och noterades som ett positivt steg att vissa länder avråder enskilda företag från att göra ytterligare investeringar i Sydafrika. Förslaget utmynnade i en uppfordran till säkerhetsrådet att överväga mått och steg för att åstadkomma ett slut på ytterligare utländska investeringar i Sydafrika. Förslaget antogs den 9 november med 124 röster för och ingen emot, medan 16 länder (däribland de västliga stormakterna) avstod i omröstningen.

Sverige arbetar nu för att få investeringsfrågan behandlad i säkerhetsrådet i enlighet med generalförsamlingens uppfordran.

I riksdagens frågestund den 21 oktober i år besvarade handelsminister Staffan Burenstam Linder en fråga huruvida han instämde i uppfattningen att svenska företag bör avveckla sina förbindelser med Sydafrika. Handelsministern hänvisade därvid bl. a. till de uttalanden mot nyinvesteringar i Sydafrika som gjorts i utskottets ovan citerade betänkande från förra året och av utrikesminister Karin Söder i FN:s generalförsamling tidigare under hösten.

Utskottet

Som framgår av den föregående redogörelsen har utskottet tidigare behandlat och riksdagen avslagit motionsyrkanden som var likalydande med dem som nu återkommer i motionen 1134. Dessa innebär krav på förbud mot svenska investeringar i Sydafrika liksom ett fördömande av svenska företags investeringar i och förbindelser med detta land samt en skyndsam avveckling av deras verksamhet där.

Utskottet har därvid hänvisat till uppfattningen att påtryckningarna på Sydafrika att ändra sin raspolitik kan bli verkligt effektiva först om FN:s säkerhetsråd tar ställning för världsomspännande sanktionsåtgärder i någon form och att isolerade svenska åtgärder skulle bli verkningslösa med avseende

på den sydafrikanska raspolitiken.

Av redogörelsen framgår vidare att såväl den föregående som den nuvarande regeringen aktivt verkat för att förmå FN:s säkerhetsråd att fatta beslut om olika slags sanktionsåtgärder mot Sydafrika, bl. a. i vad avser vapenhandeln och företagsinvesteringarna. De har också direkt avrätt svenska företag från att göra ytterligare investeringar i Sydafrika, så länge landet håller fast vid sin rasåtskillnadspolitik.

Sedan frågan senast behandlades i utskottet har rasmotsättningarna i Sydafrika ytterligare skärpts och förtrycket där hårdnat. De senaste månadernas händelser i Soweto och på andra håll i Sydafrika har burit vittne därom. Den sydafrikanska regeringen har skarpt och enhälligt fördömts av FN:s säkerhetsråd för sitt agerande i dessa sammanhang. Apartheid- och bantustanpolitiken har tagit sig ett konkret nytt uttryck genom upprättandet av den s. k. republiken Transkei, som dock inte blivit erkänd av något annat land än Sydafrika självt men som genom uppmärksammade annonskampanjer m. m. söker locka till sig nytt investeringskapital från utlandet.

Dessa och andra händelser gör det desto angelägnare att genom bl. a. FN söka åstadkomma effektiva internationella påtryckningsåtgärder på Sydafrika. Apartheidregimen innebär enligt svensk uppfattning ett hot mot freden, och risken för ett raskrig i Sydafrika avtecknar sig allt tydligare.

Som framgår av det förut anförda är det en allmänt omfattad mening att de internationella påtryckningarna på Sydafrika att ändra sin raspolitik kan bli verkligt effektiva först om FN:s säkerhetsråd tar ställning för världsomfattande sanktionsåtgärder i någon form. Ett sådant beslut av säkerhetsrådet – vare sig det är av bindande natur eller endast utformas som en rekommendation – utgör också en förutsättning för att den svenska sanktionslagstiftningen, som hittills endast tillämpats på Rhodesia, skall kunna träda i kraft i fråga om Sydafrika.

Utskottet konstaterar med tillfredsställelse att regeringen dels söker mobilisera den internationella opinionen i syfte att förmå FN:s säkerhetsråd att skrida till beslut om olika slags sanktionsåtgärder mot Sydafrika, bl. a. i vad avser vapenhandeln och investeringsverksamheten, dels avråder svenska företag från att göra nya investeringar i Sydafrika, så länge landet fortsätter med sin rasåtskillnadspolitik.

Utskottet förutsätter att regeringen noga följer den fortsatta utvecklingen i Sydafrika och såväl internationellt som på det nationella planet vidtar lämpliga åtgärder bl. a. för att motarbeta en utbyggnad av de utländska företagsengagemangen där. De utländska företagens medansvar för det sätt på vilket den icke-vita arbetskraften i Sydafrika utnyttjas måste framhåvas liksom den viktiga roll som fackföreningsrörelsen i i-länderna kan spela när det gäller påverkan på moderbolagens uppträdande i dessa frågor.

Mot bakgrund av det anförda avstyrker utskottet ifrågakarande yrkanden i motionen 1134.

Utskottet hemställer sålunda

att riksdagen avslår motionen 1975/76:1134, såvitt nu är i fråga.

Stockholm den 7 december 1976

På utrikesutskottets vägnar

ALLAN HERNELIUS

Närvarande vid ärendets slutbehandling: herr Hernelius (m), fru Lewén-Eliasson (s), herr Adamsson (s), fru Nilsson i Kristianstad (c), herrar Palm (s), Åberg (fp), Göransson (s), fru Jonäng (c), herr Hellström (s), fru Sundberg (m), herrar Ericson i Örebro (s), Korpås (c), fru Sigurdsen (s), herrar Wirmark (fp) och Örjes (c).

